

ROZVOJ DELBY PRÁCE A JEJ PROFESIONALIZÁCIE V ŠPECIALIZOVANEJ ŽIVOČÍŠNEJ VÝROBE AKO DÔSLEDOK SPRIEMYSELŇOVANIA TECHNOLOGICKÝCH SYSTÉMOV

R. Haspra, J. Barto

HASPRA, R. — BARTO, J. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava): *Rozvoj delby práce a jej profesionalizácie v špecializovanej živočíšnej výrobe ako dôsledok spriemyselňovania technologických systémov*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 89-100.

Analýzou empirických údajov získaných z deviatich špecializovaných výrobných jednotiek dojníc (N = 283 pracovníkov) a šiestich jednotiek ošipaných (N = 371 pracovníkov) charakterizuje príspevok premeny, ktoré prebiehajú vo výrobných kolektívoch v delbe práce, prehľbovaní profesionalizácie a pracovnej špecializácie u uvedených druhov zvierat. Potvrdila sa závislosť medzi veľkosťou koncentrácie zvierat a hĺbkou profesijnej a pracovnej špecializácie. Klesajú profesie náročné na ručnú prácu (výrobné, ošetrovateľské) a narastajú profesie náročnejšie na prácu kvalifikovanú (ostatní výrobní pracovníci, údržbári), ktoré zabezpečujú hlavné výrobné činnosti. Rastie tiež počet technických pracovníkov. Ich počet je závislý od veľkosti koncentrácie zvierat. Výrazne rastie počet zvierat obsluhovaných jedným pracovníkom. V súbore dojníc dominujú muži, kým u ošipaných ženy. Spôsobuje to náročnosť na ručnú prácu u kategórie prasníc.

koncentrácia; špecializovaná výrobná jednotka; delba práce; profesionalizácia; pracovná špecializácia; organizácia práce

Súčasnú štrukturálnu prestavbu poľnohospodárstva ČSSR charakterizuje uplatňovanie foriem kooperácie a integrácie, ktoré umožňujú zvyšovať koncentráciu a prehľbovať špecializáciu v jeho jednotlivých odvetviach. Tento vývoj vytvára predpoklady a podmienky pre spriemyselňovanie živočíšnej výroby a v jej rámci aj základných chovov — hovädzieho dobytká, hlavne dojníc a ošipaných.

Proces koncentrácie a kooperácie výroby sa stal strategickým smerom ďalšieho rozvoja poľnohospodárstva, ktorých hlavné zásady vytýčilo už plenárne zasadnutie ÚV KSČ v roku 1975 a schválilo k nemu zásadný dokument. Dôležitosť týchto procesov, v súvislosti so zabezpečením sebestačnosti potravín, potvrdili aj uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ z januára a rokovanie 13. zasadnutia ÚV KSČ v marci 1979, ktoré prakticky prehodnotili súčasný stav v rozvoji kooperácie, integrácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby.

Význam uvedených procesov súvisí predovšetkým s vysokým stupňom rozvoja výrobných síl, s uplatňovaním moderných technológií a ďalších poznatkov vedy a techniky. Súčasný stav v danej oblasti charakterizujú výrazné zmeny v charaktere a delbe práce, jej organizácii a riadení, nielen na úrovni podniku, ale predovšetkým v pracovných kolektívoch priamo vo výrobe. V konečnom dôsledku s nimi súvisia aj sociálne zmeny, ktoré majú svoju kvali-

tatívnú a kvantitatívnu stránku. Všeobecne sa v nových technológiách používajúcich v živočíšnej výrobe zaznamenáva výrazný pokles pracovníkov na jednej strane, ale na strane druhej sa prehĺbuje profesionalizácia a špecializácia pracovníkov, pričom niektoré klasické profesie zanikajú a vznikajú nové. Mechanizácia prác a spriemyselnovanie pracovných procesov približujú charakter práce v poľnohospodárstve práci v priemysle. Pozitívne dôsledky sa prejavujú aj v raste kultúry práce a v zlepšovaní pracovných podmienok predovšetkým v živočíšnej výrobe.

Výstavba nových koncentrovaných a špecializovaných výrobných jednotiek na báze priemyselne organizovanej výroby najviac pokročila vo výrobe vajec a hydiny, potom vo výrobe bravčového mäsa a najmenej v chove hovädzieho dobytku. Zmeny, ktoré v tejto súvislosti prebiehajú vo vývoji pracovných síl jednoznačne determinujú a menia postavenie človeka vo výrobe a súčasne zvyšujú na neho kladené nároky predovšetkým z hľadiska kvalifikácie a adaptability. Príspevok chce predovšetkým z týchto aspektov poukázať na premeny, ktoré prebiehajú v deľbe práce a v prehĺbovaní profesionalizácie vo výrobných odvetviach, v ktorých proces koncentrácie a špecializácie postupuje pomalšie, t. j. v chovoch ošípaných a hlavne v chove dojnic. Zároveň chce naznačiť riešenie niektorých problémov v súvislosti s ďalším rozvojom pracovných síl v týchto odvetviach živočíšnej výroby.

MATERIÁL A METÓDY

Za špecializované pokladáme také výrobné jednotky, ktoré sú zamerané na chov jednej, najviac dvoch kategórií zvierat a koncentrácia stavov umožňuje uplatniť veľkovýrobné technológie priemyselného typu. Rozvoj deľby práce a jej profesionalizácie hodnotíme na základe výskumu deviatich špecializovaných vysokokoncentrovaných jednotiek pre odchov dojnic a šiestich jednotiek pre odchov ošípaných v SSR. Predmetom výskumu bolo 283 pracovníkov v jednotkách zameraných na odchov dojnic a 371 pracovníkov v jednotkách pre odchov ošípaných. Vzhľadom na typologický výskum podľa druhov zvierat a použitých technológií analyzujeme súbory oddelene. Výber skúmaných jednotiek sme urobili z najčastejšie uplatňovaných typov. Tento výber bol poznačený miestom uplatňovania vysokých koncentrácií a moderných technológií. Základným kritériom výberu bola minimálna koncentrácia 400 dojnic (skutočne od 420 do 923 ks) a 5000 ošípaných (skutočne od 6695 do 23 191 ks). V oboch prípadoch možno povedať, že získané poznatky môžu byť zovšeobecnené, lebo počet respondentov predstavuje cca 30 % pracovníkov pracujúcich v moderných špecializovaných výrobných jednotkách v JRD, ŠM a SPP, ktoré sa nachádzajú v hlavných výrobných oblastiach na území Slovenska. Podklady sme získali štandardizovaným dotazníkom a spracovali ručne.

CHARAKTERISTIKA DEĽBY PRÁCE A JEJ PROFESIONALIZÁCIE

Výsledky analýzy organizácie a technologického vybavenia fariem dojnic a ošípaných potvrdili, že úroveň deľby práce a jej spriemyselnovania priamo podmieňuje viacero faktorov:

a) Primárne

- stupeň koncentrácie zvierat
- kategorizácia zvierat
- špecializácia ustajňovaných priestorov a tomu prislúchajúce technologické vybavenie
- narastajúca činnosť pomocných prevádzok zabezpečujúcich hlavnú výrobnú činnosť

b) Sekundárne

- úroveň prípravy na výkon profesionálnej špecializácie
- úroveň priemyselnej organizácie práce a jej riadenia
- humanizácia práce a pracovného prostredia

Jednotlivé faktory na seba nadväzujú, resp. sa vzájomne ovplyvňujú. Prvou významnou črtou vysokej koncentrácie zvierat a výrobné špecializácie (kategorizácia zvierat, špecializácia ustajnenia a tomu zodpovedajúca technológia) je, že umožňujú podstatné prehĺbenie deľby práce. Používanie veľkovýrobných priemyselných

technológií vylučuje z pracovného procesu profesiu tzv. „klasického ošetrovateľa“ dojníc či ošípaných. Výrobný, resp. pracovný proces, na ktorom sa zúčastňoval iba jeden pracovník, ktorý vykonával všetky pracovné činnosti, sa v špecializovaných farmách rozkladá na viac pracovných činností, fáz, operácií (dojič, kŕmič, naháňač a pod.) alebo k nim pribúdajú nové (údržbár, strojník, šofér, laborant, inseminátor), ktoré vykonáva viacej špecializovaných pracovníkov. Prehľbovaním delby práce dochádza k prehľbovaniu jej profesionalizácie a k profesionálnej špecializácii.

V profesionálnej špecializácii možno pozorovať nový fenomén. V jej jednotlivých konkrétnych prípadoch sa začínajú prejavovať prvky intelektualizácie. Používané nové moderné technológie, ktoré často už nie sú chápané ako mechanizácia, ale majú črty automatizácie, si vyžadujú špeciálne ovládanie, a to zákonite determinuje špeciálnu prípravu, ucelený rozsah teoretických vedomostí, praktických skúseností i schopnosti istého charakteru, podľa povahy pracovných činností a celkovo zodpovedajúcemu súčasnému alebo predpokladanému stupňu technického rozvoja a racionálnej delby práce.

Nevyhnutosť profesionálnej špecializácie potvrdzuje už vnútorná organizačná štruktúra fariem, ktorá je vlastne výsledkom delby práce. Možno sa tu opierať o tézu, že úroveň delby práce je v priamom vzťahu s jej organizáciou a organizačným usporiadaním. Priemyselný charakter práce a priemyselný systém delby práce si vyžadujú aj priemyselný systém organizácie a riadenia. Nároky na dokonalejší systém riadenia a organizáciu práce podmieňuje ďalší jav. Čím je pracovný proces viac atomizovaný na jednotlivé pracovné úkony, resp. fázy, tým viacej sa vyžaduje vnútorná kooperácia pracovníkov, resp. ich pracovná kontinuita v reťazi celého pracovného procesu.

Z tohoto aspektu sa klasická chovateľská skupina, ako základná forma organizácie práce zabezpečujúca výrobu v jednotlivých strediskách alebo prevádzkach, rozpadá na profesijné špecializované skupiny. Tieto potom zabezpečujú jednotlivé pracovné činnosti, resp. výrobu v daných úsekoch špecializovanej výrobnjej jednotky. Veľkosť a počet špecializovaných výrobných skupín závisí od koncentrácie zvierat. Neobstoja preto také názory, ako správne uvádzajú Pošváv (1975) a Ryška, (1974), že v komplexne mechanizovanej a automatizovanej výrobe nebude čo organizovať, že organizácia tu stratí na význame.

Veľkovýrobné technológie budú v súčasnosti aj v budúcnosti klást stále vyššie nároky na organizáciu a riadenie pracovných procesov. Naznačený vývoj možno dokumentovať poznatkami získanými v skúmaných zariadeniach, pri zisťovaní nevyhnutnej pracovnej kontinuity (nadväznosti) s inými špecializovanými pracovníkmi pri plnení výrobného a technologického pracovného procesu.

V chove dojníc rastie počet pracovníkov, u ktorých výkon a obsah práce závisí od vykonávania práce jedného alebo dvoch iných špecializovaných pracovníkov, no v chove ošípaných podiely pracovníkov v týchto skupinách klesajú. Hoci je výrobný proces u ošípaných jednoduchší možno z uvedeného usúdiť, že v chove ošípaných je hlbšia delba práce ako pri dojniciach (tab. I).

I. Stupeň pracovnej kontinuity špecializovaných pracovníkov pri zabezpečovaní technologického procesu v percentách — Rate of work continuity of specialised workers in the course of the technological process in %

Druh chovu zvierat	Výkon a obsah práce špecializovaného pracovníka je závislý od vykonania práce iného špecializovaného pracovníka				
	jedného	dvoch	troch a viac	nie je závislý	nezistený vzťah
Dojnice	33,2	32,8	15,5	18,0	9,5
Ošípané	12,9	9,2	62,6	15,1	0,2

Za primárny faktor pri prehľbovaní delby práce a formovaní profesijných špecializácií možno teda pokladať vysoký stupeň koncentrácie zvierat. Z hľadiska organizácie práce a pracovných režimov ide o to, aby sa zabezpečilo využitie profesijne špecializovaného pracovníka na jeho plný úväzok, nie iba na časť jeho pra-

II. Počet špecializovaných pracovníkov vo veľkokapacitných prevádzkach dojníc — Number of specialised workers on large-capacity dairy farms

Skupina pracovníkov		Špecializácia	JRD Mliečno	JRD Voderady	JRD St. Tekov	JRD Očová	JRD Klenovec	Agrokom. Nitra V. Janíkovce	Agrokom. Nitra Mikov Dvôr	HŠM Bratislava Prucké	ŠM Senec Veľký Biel	Celkom
Priami výrobní pracovníci	nešpecializovaní	ošetrovateľ dojníc v produkčnom pavilóne	—	—	—	—	—	9	22	—	—	31
		ošetrovateľ dojníc v pôrodnici	2	1	3	—	—	—	—	1	3	10
		ošetrovateľ teliat	—	—	—	—	—	1	2	1	1	5
		ošetrovateľ mladého HD	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2
	špecializovaní	spolu	2	1	3	—	—	11	25	2	4	48
		%	9,0	3,6	14,3	—	—	35,5	53,2	5,3	9,3	17,0
		ošetrovateľ dojníc (čistenie zvierat a roštov v produkčnom pavilóne)	—	—	—	3	8	—	—	—	—	11
		dojič na stojisku	10	6	12	16	—	—	—	2	11	57
		dojič v dojárni	—	6	—	—	4	—	—	4	6	20
		dojič dodávateľ — krmič	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
		naháňač kráv	—	5	—	—	—	—	—	—	3	8
		krmič — traktorista	8	6	1	2	—	2	7	7	3	36
		pomocník pre veterinárnu a inseminačnú činnosť (vyhľadávač ruje)	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
		spolu	18	23	13	21	12	2	7	17	24	137
		%	81,8	82,1	61,9	75,0	48,0	6,4	14,9	44,7	55,8	48,4
	celkom	absolútne	20	24	16	21	12	13	32	19	28	184
		%	91,0	85,7	76,2	75,0	48,0	41,9	68,1	50,0	65,1	65,4

Skupina pracovníkov	Špecializácia	JRD Mliečno	JRD Voderaby	JRD St. Tekov	JRD Očová	JRD Klenovec	Agrokom. Nitra V. Janíkovice	Agrokom. Nitra Mikov dvor	HŠM Bratislava Prucké	ŠM Senec Veľký Biel	celkom
Ostatní výrobní pracovníci	ošetrovateľ mlieka	1	—	1	1	—	2	2	1	1	9
	pracovník senážnych veží	—	—	—	—	7	—	—	1	1	9
	dozorca na pasienku	—	—	—	4	—	—	—	—	—	4
	závlahár pasienkov	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
	vodič fekálneho voza	—	—	—	—	—	4	2	—	—	6
	paznechtár	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3
	údržbár — opravár dojárne	—	1	—	—	—	2	—	2	1	6
	údržbár — opravár technologických zariadení	—	—	—	—	1	2	4	—	2	9
	údržbár — elektrikár	—	—	—	—	1	1	1	2	—	5
	spolu	1	1	1	5	9	11	9	9	7	52
	%	4,5	3,6	4,8	17,8	36,0	35,5	19,1	23,7	16,3	18,3
Pomocní pracovníci	vrátnik	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	strážnik	—	—	4	1	3	2	2	2	2	16
	nádvorný robotník	—	—	—	—	—	2	1	3	2	8
	spolu	—	—	4	1	3	4	3	6	4	25
	%	—	—	19,0	3,6	12,0	12,9	6,4	15,8	9,3	8,8
Vedúci a technickí pracovníci	vedúci farmy	—	1	—	—	—	1	1	1	—	4
	vedúci zootechnik	—	—	—	1	1	—	—	—	1	3
	smenovní zootechnici	1	2	—	—	—	2	2	2	2	11
	inseminačný technik	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
	mechanizátor	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
	spolu	1	3	—	1	1	3	3	4	5	21
	%	4,5	10,7	—	3,6	4,0	9,7	6,4	10,5	11,6	7,5
Pracovníci	absolútne	32	28	21	28	25	31	47	38	43	283
celkom	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

covného času. V opačnom prípade sa musí pracovníkovi zabezpečiť prechod na inú prácu, resp. pracovník má časové prestoje, čo má z ekonomického hľadiska pri dosahovaní vysokej produktivity práce značný význam. Samostatné rozširovanie profesijných špecializácií ešte nemusí viesť k priemyselnej delbe a organizácii práce, k zvyšovaniu jej produktivity a efektívnosti. V konečnom dopade má takýto vývoj veľký vplyv aj na kvantitatívnu stránku (veľkosť, či početný stav) formovania pracovných kolektívov. Profesionálna špecializácia pracovníkov vytvára iba podmienky pre dosahovanie vysokej produktivity práce.

Charakteristika delby práce a s tým súvisiaca profesionalizácia a profesijná špecializácia na jednotlivých farmách plne potvrdili hypotézu a závislosti ich výskytu od druhu zvierat, ich koncentrácií a použitých technológií. Profesie, vyskytujúce sa v skúmaných farmách dojníc a ošípaných, vzhľadom na charakter a delbu práce možno podľa Vaněčka (1973) rozdeliť do štyroch základných skupín:

- a) Priami výrobní pracovníci — bezprostredne sa podieľajú na zabezpečovaní výrobného procesu vo vzťahu ku zvieratám. V závislosti od použitej technológie, stupňa koncentrácie a tým aj od úrovne delby práce v jednotlivých koncentrovaných a špecializovaných prevádzkach má klasická profesia ošetrovateľ rozdielny obsah pracovných činností. Preto došlo k rozdeleniu pracovníkov na špecializovaných vykonávajúcich iba určité pracovné činnosti z pracovného procesu a nešpecializovaných, vykonávajúcich všetky činnosti v rámci pracovného procesu.
- b) Ostatní výrobní pracovníci — nie sú v bezprostrednom vzťahu so zvieratmi, ale zabezpečujú plynulosť výrobného procesu. Je to vlastne skupina nových profesií a profesijných špecializácií, ktoré si vyžiadali použité technológie a koncentrácie zvierat. Ich spoločným znakom je špeciálna kvalifikačná príprava.
- c) Pomocní pracovníci — vykonávajú pomocné práce, menej náročné na odbornú prípravu ako prvé dve skupiny.
- d) Vedúci a technickí pracovníci — vykonávajú riadiace práce a pracujú v skúmaných farmách na celý úväzok.

VÝSLEDKY

Výsledky porovnania výskytu početnosti profesijných špecializácií v prvej skupine — priami výrobní pracovníci — hovorí o vyššej úrovni delby práce u ošípaných ako u dojníc. Podobná situácia je aj v prípade ostatných výrobných pracovníkov. U ošípaných sa prakticky nevyskytujú nešpecializované profesie. To je výsledok použitých technológií a úrovne koncentrácie. Prehľad, hodnotenie a kvantifikáciu výskytu profesií a ich špecializácií prinášajú tab. II až IV.

ROZVOJ DELBY PRÁCE V ŠPECIALIZOVANÝCH FARMÁCH DOJNÍC

Tab. II podáva prehľad o profesijnej štruktúre pracovníkov na farmách dojníc podľa jednotlivých podnikov i podľa celého súboru. U priamych výrobných pracovníkov je najmenej rozvinutá špecializácia prác na MPV farma Mikov Dvor a na farme Veľké Janíkovce. Tu ostali pri tradičnej náplni profesie ošetrovateľov dojníc, vykonávajúcich všetky práce — kŕmenie, čistenie. V rámci skúmaného súboru je to výnimočný prípad. Vedúci pracovníci to odôvodňujú väčšou zodpovednosťou každého jednotlivca (ošetrovateľa) za vykonanú prácu. Farmy s nižšou úrovňou technického vybavenia (JRD Mliečno, JRD Starý Tekov, JRD Očová) zamestnávajú špecializovaných pracovníkov. Podiel priamych výrobných pracovníkov na celkovom počte pracovníkov ovplyvňuje technológia. Na farmách, ktoré nie sú vybavené dojárňami je výrazne vyššie zastúpenie priamych výrobných pracovníkov (JRD Mliečno 91,0 %, JRD Starý Tekov 76,2 %, JRD Očová 75 %).

Zastúpenie ostatných výrobných pracovníkov je najvyššie v JRD Klenovec (36 %). Spôsobuje to poruchovosť technológií. Nefungujúca vyberacia fréza v senážnych vežiach je nahradená siedmimi manuálnymi pracovníkmi (pracovníci senážnych veží). Pri bezporuchovej vyberacej fréze by stačil k obsluhu iba jeden pracovník. Celkove je podiel tejto skupiny pracovníkov vyšší na ŠM ako v JRD.

Podiel pomocných pracovníkov, ktorý je vyšší v štátnom sektore ako v družstevnom, na jednotlivých farmách závisí od postavenia v organizácii podniku (či ide o samostatnú organizačno-výrobnú jednotku alebo je súčasťou väčšej organizačnej jednotky). Prejavuje sa to aj v kategórii technicko-hospodárskych pracovníkov. (JRD Starý Tekov nemá ani jedného THP, v ostatných farmách sa ich počet pohybuje od jedného do štyroch.) Technickými pracovníkmi sú podstatne lepšie vybavené farmy štátneho sektoru ako farmy družstevného sektoru.

III. Počet špecializácií na jednotlivých farmách dojníc — Number of specialisations on different dairy farms

Ukazovateľ	JRD Mliečno	JRD Voderady	JRD St. Tekov	JRD Očová	JRD Klenovec	MPV Nitra V. Janíkovce	MPV Nitra Mikov Dvor	HŠM Bratislava Prucké	ŠM Senec
Počet špecializácií*	5	8	5	7	7	14	13	20	16
Počet špecializácií na 10 pracovníkov	2,3	2,8	2,4	2,5	2,8	4,5	2,7	5,2	3,7

* Zoznam pracovných špecializácií podľa jednotlivých podnikov je v tab. II

Tab. III ukazuje rozvoj špecializácie na jednotlivých farmách dojníc. Rozvoj špecializácie je celkove nižší v družstevnom ako v štátnom sektore. Súvisí to s faktom, že celková úroveň technológie je v štátnom sektore o niečo vyššia ako v družstevnom. Aj ukazovateľ počtu špecializácií na desať pracovníkov ukazuje vyššiu úroveň rozvoja špecializácie pracovníkov v štátnom sektore.

Špecializácia pracovníkov na farmách dojníc neznamena, že vykonávajú len pracovnú náplň svojej špecializácie. Pri štúdiu pracovných náplní jednotlivých profesií riešiteľa zistili, že ide len o ich hlavnú náplň činnosti. Vedľa nej sú povinní vykonávať rad pravidelných alebo nárazových prác. Napr. kŕmič — traktorista na farme Prucké je povinný okrem svojej hlavnej náplne vykonávať tieto práce: denné sťahovanie tuhých výkalov z boxov do stredu roštov, v letných mesiacoch denné umývanie pridelennej strany, udržovanie optimálnej klímy v pavilóne (oteplovanie a vetranie). Podľa potreby má pomáhať pri vertikálnych zámkoch, vyhánať dojnice na pastvu a z pastvy, pomáhať pri ťažkých pôrodoch atď. Aj dojič v dojárni má vedľa hlavnej náplne ešte doplnkové povinnosti: pri pasení kráv po vydojení je povinný pomáhať vyhnať dojnice na pastvu, pomáhať pri prevodoch kráv, pri čistení okolia, pri

IV. Počet špecializovaných pracovníkov vo veľkokapacitných prevádzkach pre výkrm ošípaných – Number of specialized workers on large-capacity pig fattening farms

Skupina pracovníkov	Špecializácia	JRD Dvory n/Žit.	JRD Šaľa	SPP Rovinka	SPP Veľké Bierovce	VV Zvolen Buča	VV Košice Koš. Polianka	Celkom
Priami výrobní pracovníci špecializovaní	ošetrovateľ kancov	1	1	—	2	1	1	5
	ošetrovateľ plemenných prasničiek	—	—	—	2	5	3	10
	ošetrovateľ zabreznutých prasníc a prasničiek	4	4	—	3	8	7	26
	ošetrovateľ rodiacich a dojčiacich prasníc	7	6	—	12	25	16	66
	ošetrovateľ v predvýkrme	—	2	—	7	8	5	22
	ošetrovateľ vo výkrme	3	2	6	6	8	13	38
	spolu	15	15	6	32	55	45	168
	%	65,3	55,5	11,4	45,8	55,5	45,4	45,3
Ostatní výrobní pracovníci	pracovník vo výrobní kašových krmív	—	—	5	—	—	—	5
	kurič	—	—	7	—	3	—	10
	údržbár technologických zariadení	—	—	2	3	7	1	13
	údržbár zámočník	—	1	2	2	—	4	9
	údržbár vodoinštalatér	1	1	—	—	—	1	3
	údržbár elektrikár	1	2	2	1	2	5	13
	strojník (ČOV), sušiareň	1	—	—	4	8	10	23
	vodič (odvoz fekálií, dovoz krmiva a pod.)	—	—	17	7	1	4	29
	vodič vysokozdvížných vozíkov	—	—	—	—	—	2	2
	spolu	3	4	35	17	21	27	107
	%	13,0	14,8	66,0	24,2	21,2	27,3	28,8

Skupina pracovníkov	Špecializácia	JRD Dvory n/Žit.	JRD Šaľa	SPP Rovinka	SPP Veľké Bierovce	VV Zvolen Buča	VV Košice Koš. Polianka	Celkom
Pomocní pracovníci	automechanik — opravár (v garážach)	—	—	2	1	1	1	5
	vrátnik	1	2	2	2	2	2	11
	strážnik	—	1	—	2	2	—	5
	nádvorný robotník	—	1	2	7	2	8	20
	spolu	1	4	6	12	7	11	41
	%	4,3	14,8	12,3	17,1	7,1	10,1	11,1
Vedúci a technickí pracovníci	vedúci (závodu, farmy)	1	1	1	1	1	1	6
	hlavný zootechnik	1	1	1	1	1	1	6
	vedúci technických služieb (ČOV)	—	—	1	—	1	1	3
	technológ závodu	—	—	—	—	—	1	1
	krmivár špecialista	—	—	—	—	1	1	2
	prevádzkoví technici (zootechnici)							
	— pre insemináciu	2	2	—	3	3	5	15
	— pre rozmnožovací chov	—	—	—	—	2	1	3
	— pre chov brezivých prasníc	—	—	—	2	2	1	4
	— pre chov dojčiacich prasníc	—	—	—	—	2	1	3
	— pre predvýkrm	—	—	—	1	1	1	3
	— pre výkrm	—	—	3	1	1	1	6
	laborant	—	—	—	1	1	1	3
	spolu	4	4	6	9	16	16	55
	%	17,4	14,8	11,3	12,9	16,2	16,2	14,8
Pracovníci	absolútne	23	27	53	70	99	99	371
celkom	%	100	100	100	100	100	100	100

veterinárnych hromadných zásahoch a pri ostatných prácach týkajúcich sa dojníc v produkčnom pavilóne.

Na farmách dojníc (okrem údržbárov) doteraz nejde o presne vymedzenú delbu práce podľa špecializácie.

ROZVOJ DELBY PRÁCE V ŠPECIALIZOVANÝCH FARMÁCH OŠÍPANÝCH

Tab. IV potvrdzuje vyššiu úroveň spriemyselnenia v chove ošípaných ako v chove dojníc. Medzi priamymi výrobnými pracovníkmi už neexistuje kategória nešpecializovaných pracovníkov. S rastom kapacity ustajnených zvierat pri rovnakej technológii klesá počet priamych výrobných pracovníkov (robotníkov). Najnižší počet priamych výrobných pracovníkov je v Rovinke (11,4 %), čo je spôsobené tým, že sú špecializovaní len na výkrm ošípaných, čím odpadajú najnáročnejšie práce spojené s ošetrovaním prasníc. V dôsledku toho je na tejto farme podstatne odlišná profesijná štruktúra od ostatných fariem. Technologická doriešenosť veľkochovov ošípaných, a tým v podstate aj jej priemyselný charakter, má v porovnaní s chovom dojníc za následok o 20 % nižší podiel priamych výrobných pracovníkov (veľkochovy ošípaných 45,3 %, farmy dojníc 65,0 %).

S rastom kapacity veľkochovov stúpa podiel ostatných výrobných pracovníkov, hlavne údržbárov a vrátnikov, ako typicky priemyselných profesií. Nižší stupeň spriemyselnenia chovu dojníc sa prejavuje aj u tejto kategórie pracovníkov.

O vyššom stupni spriemyselnenia chovu ošípaných, a tým aj o rozvinutejšej delbe práce a na ňu nadväzujúci rozvoj špecializácií podáva prehľad tab. V. Kým vo veľkochovoch dojníc počet špecializácií sa pohybuje od 5 do 20, vo veľkochovoch ošípaných je to od 11 do 28. Jasný rozdiel medzi stupňom delby práce, rozvojom profesionalizácie a špecializácie vystúpi pri porovnaní oboch súborov. Ak priemerný počet špecializácií na jednu prevádzku dojníc je 10,5, vo výrobných jednotkách na výkrm ošípaných je takmer dvojnásobný (20,5).

Rozpätie v počte špecializácií vo výrobných jednotkách pre výkrm ošípaných je nižšie ako vo veľkochovoch dojníc. Priemyselný charakter

V. Počet špecializácií v jednotlivých veľkochovoch ošípaných — Number of specialisations in different large-capacity pig houses

Ukazovateľ	JRD Dvory n/Žit.	JRD Šala	SPP Rovinka	SPP Bierovce	VV Budča	VV Polianka
Počet špecializácií*	11	14	22	22	26	28
Počet špecializácií na 10 pracovníkov	4,8	5,2	4,2	3,1	2,6	2,8

* Zoznam pracovných špecializácií podľa jednotlivých podnikov je v tab. IV

výroby si vyžaduje istý minimálny počet profesií. Ďalší rozvoj špecializácie umožňuje rozvoj koncentrácie, najmä u technických pracovníkov. Kým na farmách v Dvoroch nad Žitavou a v Šali sú len traja špecializovaní technici, v Budči je ich už 11 a v Košickej Polianke 12. Podobne je to s ostatnými výrobnými pracovníkmi. Kým v Dvoroch nad Žitavou a v Šali sú len tri profesie priemyselného charakteru, v ostatných podnikoch (s vyššou koncentráciou) sa ich počet pohybuje od 5 do 7 atď.

Delba práce medzi jednotlivými profesiami a špecializáciami je vymedzená jasnejšie a presnejšie vo výrobných jednotkách pre výkrm ošípaných. Vzájomné prekrývanie sa pracovných náplní je značne menšie v chove ošípaných ako na farmách dojníc. Doplnkové činnosti vedľa hlavných výrobných náplní súvisia s veterinárnymi zákrokmi, s presunmi zvierat, s vyskladňovaním ošípaných a úpravou dvora.

V súbore pracovníkov veľkochovov dojníc dominujú vo všetkých štyroch skupinách muži. Najväčšie zastúpenie žien je medzi priamymi výrobnými pracovníkmi (48 %), najnižšie medzi vedúcimi a technickými pracovníkmi (9,5 %). Zo špecializovaných pracovníkov sú najviac zastúpené ženy v profesii dojičov na stojisku (93 %). Podstatne menej je ich už v dojárňach (52 %), čo poukazuje na to, že kvalifikovanejšie práce v nových technológiách obsadzujú skôr muži. Doménou mužov sú takmer výlučne údržbársko-opravárenské práce, teda profesie vyžadujúce kvalifikáciu získanú v odbornom učilišti alebo na strednej odbornej škole.

Značne rozdielna situácia je vo veľkochovoch ošípaných. U priamych výrobných pracovníkov tvoria ženy 76,9 %, u ostatných výrobných pracovníkov len 3,7 % a u pomocných pracovníkov 7,3 %. Oproti farmám dojníc je tiež podstatne lepšia situácia v zastúpení žien u vedúcich a technických pracovníkov (29,1 %, t. j. trikrát viac ako na farmách dojníc). Z hľadiska profesií sú doménou žien ošetrovateľské špecializácie (u ošetrovateľov brezivých prasníc a prasníc v pôrodnici — 80 %, v predvýkrme — 94 %, vo výkrme klesá stav už na 58 %). Výhradnými profesiami mužov sú aj tu údržbársko-opravárenské profesie a profesie strojníkov a kuričov.

ZÁVER

Z prehľadu vyskytujúcich sa profesií možno vyvodiť záver, že nová delba práce, formujúca sa v procese uplatňovania priemyselných princípov komplexnej mechanizácie, takmer u všetkých výrobných procesov prispieva k rýchlemu vytrácaniu sa starých klasických profesií, ktoré súvisia prevažne s ručnou prácou. Na druhej strane narastajú profesie náročnejšie na prácu kvalifikovanú, resp. v pomocných prevádzkach, ktoré zabezpečujú hlavné výrobné činnosti. Výsledky sú plne v súlade s vývojom štruktúry trvale činných pracovníkov v ŽV v ČSSR a SSR. Budovanie veľkokapacitných objektov s modernou technológiou je spojené s celkovým poklesom počtu pracovníkov a s rastom počtu ošetrovaných zvierat jedným pracovníkom.

Literatúra

HASPRA, R. — BARTO, J. — SAGARA, D.: Pretváranie pracovných kolektívov ŽV v podmienkach jej koncentrácie a špecializácie. [Záver. správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.

POŠVÁŘ, Z.: Organizace práce v podmínkách zvyšující se technizace zemědělské výroby. In: Zbor. sympózia o vedeckej organizácii práce v procese koncentrácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby. Košice, SVTS-Dom techniky 1975.

RYŠKA, D.: Komplexní využití racionalizačních studií při vědecké organizaci práce v ŽV. Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 8-9, s. 607-618.

VANĚČEK, D.: Specializace pracovníků a posouzení úrovně produktivity práce ve velkokapacitních objektech živočišné výroby. Zeměd. Ekon., 19, 1973, č. 3, s. 149-157.

Došlo dňa 12. 5. 1979

ГАСПРА, Р. — БАРТО, Я. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Братислава): Развитие разделения труда и его профессионализация в специализированном животноводстве как следствие индустриализации технологических систем. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 89-100.

Анализом эмпирических данных полученных в девяти специализированных производственных единицах для дойных коров (N = 283 работника) и шести единицах для свиней (N = 371 работник) статья характеризует перемены, проводимые в производственных коллективах по разделению труда, углублению профессионализации и рабочей специализации у указанных видов животных. Подтвердилась зависимость между величиной концентрации животных и глубиной профессиональной и рабочей специализации. Уменьшаются профессии требовательные к ручному труду (производственные, обслуживание) и возрастают профессии требовательные к квалифицированному труду (остальные производственные работники, ремонтные работники), обеспечивающие основные производственные деятельности. Растет также число технических работников. Их число зависит от величины концентрации животных. Существенно растет число животных обслуживаемых одним рабочим. В стадах коров преобладают мужчины, у свиней женщины. Это вызвано сложностью ручного труда у категории свиноматок.

концентрация; специализированная производственная единица; разделение труда; профессионализация; рабочая специализация; организация труда

HASPRÁ, R. — BARTO, J. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Bratislava): *Development of Division of Work and its Professionalisation in Specialised Animal Production as a Consequence of Industrialisation of Technological Systems*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 89-100.

The analysis of empiric data obtained from 9 specialised dairy cow production units (N = 283 workers) and 6 pig production units (N = 371 workers) characterises changes that are taking place in production groups in the division of work, deepening professionalisation and work specialisation in the quoted types of animals. The dependence of animal concentration and the level of professional and work specialisation was confirmed. Professions requiring manual labour (production, tending) are declining and professions requiring more qualified labour (other production workers, mechanics) are increasing. A number of technical workers is also increasing. Their number depends on the concentration of animals. There is a marked increase in the number of animals tended by one worker. In dairy cows tending, male workers are dominant, while in tending pigs women workers prevail. This is caused by higher requirements of manual labour in the category of sows.

concentration; specialised production unit; division of work; professionalisation; work specialisation; organisation of labour

Adresa autorov:

Ing. Rudolf Haspra, CSc., Doc. PhDr. Jaroslav Barto, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava
